

XERRADA: EL MONESTIR DE SANTA MARIA DE SANTA OLIVA. RESUM.

1. Catalunya i el Penedès a l'època medieval: la Marca del Penedès.

El territori de l'actual Catalunya, des de començament del segle VIII fins a mitjan del segle XII va constituir la frontera entre el sud de l'Europa cristiana i el nord del món islàmic medieval. A la Catalunya Vella, una marca era un territori més o menys gran que formava part d'un comtat, dins del qual es distingia pel seu caràcter específic de zona de frontera amb l'Islam. La Marca del Penedès s'estenia, d'est a oest, entre el Llobregat i el Gaià, i de nord a sud, entre la serra de Queralt i el mar.

La marca oferia possibilitats interessants a diferents tipus de pobladors: als camperols, poder conrear i colonitzar noves terres; als fugitius, masses boscoses on refugiar-se; als nobles, espais on assentar els seus senyories; a l'Església, oportunitats d'ampliar la seva influència, i als comtes, consolidar i estendre el seu poder.

Els monestirs fundats en zones de colonització realitzaren una gran tasca de coordinació i ordenació del territori. Moltes persones de diversa condició, en morir, feien deixes testamentàries a un monestir, i aquests béns passaven a eixamplar el patrimoni d'aquests cenobis. D'aquesta forma, la segona meitat del segle X els monestirs pogueren aconseguir dominis propis que, amb el temps, es transformarien en senyories. La riquesa que acumularen fou tal, que molts monestirs, i la institució de l'Església en general, va esdevenir a la pràctica el senyor feudal més ric de l'època medieval.

El fet que sovint aquestes propietats restessin disperses per territoris allunyats féu que els grans dominis monàstics haguessin d'ésser ben organitzats. Els pagesos que treballaven les terres del monestir havien de pagar unes quantitats al senyor. De vegades l'abadia es quedava una part de les collites i de vegades s'apropiava quantitats fixes en cereals, animals, monedes o objectes diversos. Així també era molt important que el monestir s'establís en una zona amb recursos materials (pedra, aigua, fusta). Fins i tot es pot esmentar la ubicació dels **molins** al torrent, ja que per als senyors i els abats era una font d'ingressos. Aquests acostumaven a ser de la seva propietat i els pagesos havien de pagar impostos per fer-los servir.

2. Origen i fases del monestir de Santa Oliva

A partir de les excavacions arqueològiques efectuades durant l'estiu de l'any 2001, es poden establir quatre fases d'ocupació a l'indret que avui ocupa el monestir de Santa Maria de Santa Oliva:

- **Primera fase** (romana, fins el s. III dC.). Estructures d'una part d'una vil·la. No se sap si és la part rústica o la noble. Al s. III: necròpolis paleocristiana (trobada d'enterraments amb coberta de doble vessant).
- **Segona fase** (s. XII-XV). Tot i que se sap que ja existia una església dedicada a Santa Maria des de força antic, les dades més antigues com a monestir es remunten al segle XII. En diverses butlles papals, l'església de Santa Maria de Santa Oliva apareix confirmada entre els béns del monestir de Sant Cugat del Vallès. Així sabem que aquest temple es trobava vinculat a Sant Cugat, que era senyor del terme i en tenia la tutela. L'any 1158 el bisbe de Barcelona, Guillem de Torroja, va atorgar de nou a Sant Cugat les esglésies de Santa Oliva, que havien estat destruïdes durant la invasió almoràvit del 1108. En aquest mateix moment el bisbe Guillem assenyala la necessitat que es fundés a Santa Maria un monestir regit per monjos de Sant Cugat. És així com es va crear el **priorat** de

Santa Maria de Santa Oliva: una casa monàstica depenent d'una altra més gran, des de la qual s'enviaren alguns monjos i també els superiors, que ja no es dirien abats, sinó priors. El funcionament de la vida de la comunitat, però, no canviaria, i els monjos seguirien essent benedictins. Se sap que el priorat ja funcionava el 1173, dirigit per un prior i una petita comunitat de monjos.

- **Tercera fase:** Durant el mandat del prior Joan Fogassot (1566-1574), es viu un nou moment d'esplendor, ja que aquest prior va pretendre fer renéixer la vida comunitària religiosa a Santa Oliva. Ell fou qui impulsà, per exemple, les reformes de l'església i de la rectoria. El perímetre de la planta no canvia, però sí ho fa la distribució interna, i a més s'afegeixen elements constructius que deuriem canviar força l'aspecte intern de l'edifici, sobretot a la primera planta.
- **Quarta fase:** mandat del prior Josep Generès i Mateu, el qual reconstruí la casa l'any 1777, testimoniat per la data de la llinda de la porta de la façana, o els ulls de bou de la teulada, molt comuns del segle XVIII, fins atorgar a l'edifici l'aspecte que presenta actualment.

3. La Regla de Sant Benet

Quan un monjo entrava a formar part d'una comunitat monàstica, prometia complir els **vots** de silenci, obediència i castedat. Els monjos de Santa Maria de Santa Oliva es regien per una **regla**, és a dir, una norma escrita que regulava la vida dels monjos disposant les activitats, els espais, els horaris i les normes col·lectives que cal respectar quan un grup de persones viu en comunitat, com era el cas dels monjos medievals.

Sant Benet de Núrsia (480-547) va escriure la Regla que s'imposà majoritàriament a l'occident europeu .

- Característiques de la Regla:
 - o **Moderació.** Els benedictins organitzen la vida dels seus monestirs d'una manera assenyada i respectuosa amb la naturalesa humana, atent sempre a la diversitat de respostes i capacitats de cada persona.
 - o Sant Benet va concebre la comunitat com un família romana sotmesa a l'autoritat de l'**abat**, paraula que prové de l'arameu *abbas* i que significa "pare". L'abat ha de ser implacable i just en l'aplicació dels preceptes de la Regla.
 - o **Equilibri** entre el treball manual, la lectura i la pregària. "*Ora et labora*" (resa i treballa).
 - El **treball manual**, que farà dels monjos uns excel·lents agricultors i artesans (al monestir de Santa Oliva hi havia una torre on s'assecaven pells).
 - La **lectura i l'estudi** sistemàtic, que farà dels monjos els únics dipositaris de la cultura escrita.
 - L'**estabilitat**, això és, que els monjos que entraven al monestir s'hi havia de vincular per sempre, sense poder fer vida fora dels seus murs llevat de casos de necessitat.

Són uns valors que encaixaran de manera natural amb el procés de **ruralització de la societat** i l'atomització del poder que es va viure a Europa amb la caiguda de l'Imperi Romà i la instauració dels diversos Regnes Germànics (segles V-IX).

4. Estructura d'un monestir benedictí

Tot i que Sant Benet no especificava com havia de ser el monestir, les parts en què aquest s'estructurava deriven de la regla:

- El monjo havia de resar en comunitat set vegades al dia i una de nit. Tenint en compte que la tasca principal del monjo era la oració, el lloc més important del monestir havia de ser l'**església**, espai on la sensibilitat de cada època esmerçarà el màxim de cura artística.
- Una altra necessitat de la vida monàstica consistia en la lectura diària dels capítols de la regla. D'aquí la necessitat d'una **sala capitular**, el segon lloc en importància del monestir, on es reunia el capítol i a més s'escollia l'abat o es tractaven els afers quotidians de la comunitat.
- Finalment, la regla benedictina concep la vida monàstica completament comunitària i els monjos preguen, llegeixen, mengen i dormen gairebé sempre junts.
 - o Per això dins del recinte monàstic el menjador o **refetor**, a la vora de la cuina i d'un lloc on circuli l'aigua per rentar-se les mans.
 - o El **dormitori** seran peces claus de l'arquitectura d'un cenobi.
- **Inspirades en la vil·la romana** d'explotació agrària, aquestes dependències quedaran organitzades al voltant d'un pati quadrat que les posarà en comunicació: el **claustre**.
 - o Funcionalment, el claustre servia per posar en contacte totes les dependències del cenobi i facilitar-ne la comunicació.
 - o Els monjos hi llegien individualment, sovint amb murmuris, mentre hi passejaven o bé col·lectivament asseguts als bancs.
 - o Representava simbòlicament els quatre rius del jardí del paradís perdut, els quatre evangelis, i els quatre elements de la creació (aire, aigua, foc i terra).
 - o Constituïa la cruïlla central dels dos eixos dels punts cardinals, és a dir, els dos temps: el de cada dia, circular i repetitiu (el frare caminava circularment pel claustre), i el de la Història, que va rectilini cap a Déu (l'únic espai obert del claustre mira cap al Cel).
 - o El claustre és un "**bosc de pedra**", ja que les columnes i els capitells, sovint decorats amb motius vegetals, recorden l'estructura d'un arbre. Simbòlicament, el claustre era la "selva" que calia travessar per anar des de qualsevol estança del convent a la seguretat que confereix l'església. En aquest sentit, les decoracions escultòriques del capitells que representen bèsties fantàstiques, guerrers, etc, serveixen al monjo de recordatori i símbol el mal i el pecat que hi ha al món exterior. Al voltant del claustre hi hauria les diferents dependències del monestir.

Aquest model serà el que es generalitzarà per a quasi totes les construccions medievals posteriors.

Oriol Vilanova Fernández
TRÍADE, serveis culturals

15 de juny de 2008

BIBLIOGRAFIA

BIOSCA, Eloi; VINYOLES, Teresa; XORTÓ, Xavier (2001): Des de la frontera. Castells medievals de la Marca. Edicions de la Universitat de Barcelona.

BOLÓS, Jordi (1999): El monestir com a institució feudal, dins TEMPS DE MONESTIRS. ELS MONESTIRS CATALANS ENTORN L'ANY MIL. Ed, Pòrtic, Barcelona.

RIU, Manuel (1999): Monaquisme i feudalisme, dins TEMPS DE MONESTIRS. ELS MONESTIRS CATALANS ENTORN L'ANY MIL. Ed, Pòrtic, Barcelona.

TREPAT, Cristòfol-A. (1991): L' hora del Cister (Santes Creus, Poblet, Vallbona). Ed. Barcanova, Biblioteca bàsica d'història de Catalunya. Barcelona.

TREPAT, Cristòfol-A. (1993): L'art romànic. Segles XI-XII. Ed. Barcanova, Biblioteca bàsica d'art català. Barcelona.